

összegyűjtött állományának feltárása folyik, és mind szakszerűbbé válik.

A szamizdatokból és disszidens kiadványokból kialakult állomány a következők szerint tagolódik: 1. Cseh szamizdat monográfiák és folyóiratok (4500 könyv és 280 folyóiratcím, kb. 100 kiadó-közreadó termékeként). 2. Cseh disszidens monográfiák és folyóiratok (3750 könyv és 360 folyóiratcím). 3. Ellenállási folyóiratok és monográfiák (50 egységnyi első világháborúból származó legionárius irodalom, 230 egységnyi 1939 és 1945 közötti emigráns katonai irodalom). 4. Más nemzetek szamizdat monográfiái és folyóiratai (köztük 100 egységnyi könyv és 34 folyóirat Szlovákiából). 5. Más nemzetek disszidens monográfiái és folyóiratai (köztük 240 szlovák könyv- és 25 folyóiratcím). 6. Idegen nyelvű monográfiák és folyóiratok Csehszlovákiáról (1000 könyv- és 250 periodikumcím). 7. Dokumentáció és archívum (pl. a Charta 77 szinte teljes iratanyaga). 8. Kézírókönyvtár és adattárak. 9. Audiovizuális gyűjtemény (nonkonformista zenei produkciók, illegális összejöveteleken készített hangrögzítések, fényképek, filmek).

(Futala Tibor)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

96/380

ARAGÓN, M.Celi – MALVA, Carmen – ARAGÓN, Inés: Criterios para gestionar una política de adquisiciones: estudio estadístico del catálogo colectivo de publicaciones seriadas de la Universitat de Valencia = Rev.Esp.Doc.Cient. 19.vol. 1996. 1.no. 9-20.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

Kritériumok az állománygyarapítási politika kialakításához: a Valenciai Egyetem központi folyóiratkatalógusának statisztikai elemzése

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár Gazdaságosság -könyvtárban; Időszaki kiadvány; Központi katalógus

Különösen napjainkban, a könyvtári költségvetések stagnálása, sőt, csökkentése idején van nagy jelentősége a megfelelő állománygyarapítási politika kialakításának. Ennek megalapozására szolgáló mérési, elemzési, összehasonlító módokat mutat be a szerző a Valenciai Egyetem központi periodika-katalógusa alapján. Az egyetemen 22 könyvtárban (s azok számos gyűjteményében) 13315 folyóiratcím (ennek 36%-a kurrens), összesen 18197 példányban áll 60700 hallgató, 3280 tanár és 1400 nem oktató dolgozó rendelkezésére. Az állomány 85 országból, de 63%-uk mindössze háromból (Spanyolország, USA, Franciaország) származik. A periodikumok 81%-a egy könyvtárban található meg, a többi kettőtől (1763 cím) tizenhárom (egy cím) példányban van meg az egyetemen. Megjegyzendő, hogy a többpéldányok nagyrészt könnyen hozzáférhető (ingyenes terjesztésű, ajándékba kapott stb.) lapok, azonban ezek éppúgy helyet, kezelést, feldolgozást – azaz anyagi ráfordítást – igényelnek, tehát e kör átgondolására is szükség van. Az elemzés – mindig összevetve a teljes állományt a kurrens címeikkel – tekintetbe veszi a kiadvány korát, és a könyvtári gyűjtemény épülésének történetét. Kitér a könyvtárak és gyűjtemények, a tudományterületek (mindig összevetve a hallgatói létszámmal), a származási országok és a nyelvek szerinti eloszlásra is.

(Mohor Jenő)

96/381

WILSON, Myoung Chung – EDELMAN, Hendrik: Collection development in an interdisciplinary context = J.Acad.Libariansh. 22.vol. 1996. 3.no. 195-200.p. Bibliogr.

Interdiszciplináris állományépítés az egyetemi könyvtárban

Állományalakítás; Egyetemi könyvtár; Interdiszciplináris problémák; Kutatás információellátása

A cikk áttekinti az interdiszciplináris kutatások rohamosan fejlődő irodalmát, majd beszámol a Rutgers Egyetemen folytatott felmérésről.

Boulding az egyes tudományágakat szellemi szubkultúráknak tekintette, amelyek fontos empirikus kutatásokat hagynak figyelmen kívül. Három társával együtt erre a helyzetre válaszul hozta létre az általános rendszerelméletet. Egy 1983-as UNESCO-kutatás a nem egyetlen tudományág körébe tartozó vizsgálódásokat öt kategóriára bontotta (keresztkutatás, pluri-, valamint multidiszciplináris kutatás) – attól függően, hogy bennük milyen arányban használják fel az egyes szakági kutatási módszereket, illetve ismeretanyagot. A Dissertation Abstracts Internationalben végzett egyszerű statisztikai mintavétel kimutatta az interdiszciplináris kutatások szaporodását, s ezt egy sor egyéb vizsgálat is megerősíti.

A kutatások mindinkább interdiszciplináris válása a könyvtárak állománygyarapítási politikájára is kihatással van. A hagyományos egyetemi könyvtárban az állománygyarapítás tanszék szerint történik, ami a könyvbeszerzési keret felosztásában is kifejezésre jut, s ez óhatatlanul hiányokhoz vezet. A folyóirat-használat és a kölcsönzés vizsgálata több könyvtárban az interdiszciplináris kutatások terjedését tárta fel. Metz ezzel kapcsolatban a központi könyvtárak szerepét hangsúlyozta a tudományágak elkülönülő gyűjtési politikájának ellensúlyozásában. Peasegood és Lambert mérőszámokat javasolt az interdiszciplináris állománygyarapítás ösztönzésére. Mások bibliometriai módszerek bevezetését szorgalmazták (pl. O'Connor és Voos, valamint Wray és Soehner). Dartmouth, Defelice és Rinaldo tárgyszójegyzékek felhasználását javasolták az állománygyarapítás kiegyensúlyozottabbá tételére.

A Rutgers Egyetem kommunikációs, informatikai és könyvtártudományi intézetében folytatott vizsgálat az egyetemi professzorok egy csoportjának kutatási szokásait próbálta felderíteni. Az egyetem földrajzi szétszórtsága sajátos tényezőt jelent, hiszen a fizikai hozzáférés miatt eleve

számolni kell némi többes beszerzéssel. A professzorok publikációit már korábban is vizsgálták (pl. a könyvtári és a nem könyvtári doktorátussal rendelkező kutatók hivatkozási szokásainak egybevetésével).

A jelen cikk a professzorok saját munkáinak (összesen 263 tétel) témaköri megoszlását az általuk idézett munkák (1159 tétel) témaköri megoszlásával veti össze, az egyetemnek az 1983-1988-as időszakról készített hivatalos jelentései alapján. A témakörök azonosítására a Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszerét használták fel. Megállapítható volt, hogy az oktatók által idézett munkák az osztályozási rendszer mind a 22 szakcsoportjára kiterjedtek, de a leggyakrabban idézett munkák a saját szűkebb kutatási területükről származtak. Az egyéb területek közül a legtöbb hivatkozás a pszichológiai, társadalomtudományi (ezen belül szociálpszichológiai, iparszervezési, szociológiai), valamint számítástechnikai művekre történt. Kiderült, hogy az oktatók kevéssé használták ki a Kongresszusi Könyvtár rendszerének Z osztályában (ide esik a könyvtártudomány is) nagy mélységben gyűjtött állományt.

A hivatkozások 54%-a került ki az oktatók saját kutatási területéről, tehát a felhasznált források 46%-át nem támogatta a könyvtár állománygyarapítási szabályzata. Míg a hivatkozott irodalom igen széles körű volt, az oktatók saját publikációi jóval inkább tükrözték tanszéki hovatartozásukat (mind a témakört, mind a publikáló folyóiratot tekintve).

A szerzők javasolják, hogy az állománygyarapítási döntéseknél elsősorban az irodalom tényleges használatát vegyék figyelembe, az előszerzeményezőkhöz részrehajlását pedig munkacsoportok felállítása révén küszöböljék ki. A jövőben fokozottan figyelembe kell venni az Internetet: a Web-helyszínek ugyan a tudományági megközelítést erősítik, de a hálózati technológia a korábbinál több lehetőséget ad interdiszciplináris jellegű együttműködés folytatására.

(Mándy Gábor)

96/382

PERRAULT, Anna H.: The changing print resource base of academic libraries in the United States = J.Educ.Lib. Inf. Sci. 36.vol. 1995. 4.no. 295-308.p. Bibliogr.

A nyomtatott dokumentumbázis szűkülése az amerikai egyetemi könyvtárakban egy évtized alatt

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Gyarapítási keret

Az 1980-as évek kedvezőtlen gazdasági változásai miatt az Egyesült Államok egyetemi könyvtárai kénytelenek voltak csökkenteni a nyomtatott monográfiák beszerzését. A tanulmány az 1985 és 1989 közötti állományváltozásokat vizsgálja a Tudományos Könyvtárak Egyesülete (Association of Research Libraries) 72 tagkönyvtárának összesített állománya alapján. Megállapítja, hogy az új könyvek beszerzése a vizsgált időszakban 27,76 százalékkal csökkent. Erős hanyatlás mutatkozott az idegen nyelvű anyagok és a ritka dokumentumok állományában, s mindenütt nagyobb hangsúlyt kapott az alapvető művek beszerzése. Mindez a vizsgált 72 könyvtár állományának homogenizálásához vezetett, ami azt jelenti, hogy a jövőben alig lesznek olyan egyedi kutatási anyagok, amelyek a forrásmegosztás, a közös használat szempontjából szóba jöhetnek.

(Autoref.)

96/383

FOSTER, Cathy: Determining losses in academic libraries and the benefits of theft detection systems = J.Lib. Inf. Sci. 28.vol. 1996. 2.no. 93-104.p.

Az állományhiányok meghatározása a felsőoktatási könyvtárakban és a lopásgátló rendszer bevezetésének gazdaságossága

Biztonsági berendezés; Felsőoktatási könyvtár; Gazdaságosság -könyvtárban; Könyvlopás; Leltárihiány

A cikk első része egy kis főiskolai könyvtárban végzett kutatásról számol be, amely azt vizsgálta, hogy a könyvtári állományból hiányzó könyvek számszerű megállapításának statisztikai mintavételi technikái mennyire pontos eredményeket adnak egy teljes körű leltározáshoz

képest. A kölcsönözhető állomány 5742 könyvre kiterjedő teljes leltározása után a hiány gyorsabb meghatározásának öt statisztikai módszerét vizsgálták meg, nevezetesen Bommer és Ford; Miller és Sorum; Clark; Niland és Kurth; valamint Griffith eljárását. A mintavételi módszerekkel kiszámolt adatok nagyon közel estek a teljes leltározás eredményéhez, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az állománynak csupán egy százalékat ellenőrizték. A leltározás 8,20 százalékos végeredményéhez a Bommer és Ford féle módszer eredménye állt a legközelebb, 8,06 százalékkal. A cikk második része a hiány pénzbeli meghatározásának különféle módszereit ismerteti, majd a kapott, öt- és húszszer font közé eső összegeket figyelembe véve azt vizsgálja, hogy kifizetődő-e egy lopásgátló berendezés beszerzése és telepítése. Arra a következtetésre jut, hogy egy biztonsági rendszer használata gazdaságos mind rövid távon, mind egy ötéves időszakkal számolva, mert ha egy könyv értékét a kapott adatok alapján 13,56 fontnak vagy ennél többnek vesszük, akkor a lopásellenőrző rendszer kezdeti és egy éves fenntartási költségei a hiányzó könyvek pótlására fordítandó kiadások megtakarítása révén megtérülnek.

(Autoref. alapján)

96/384

HAWBAKER, A. Craig – WAGNER, Cynthia K.: Periodical ownership versus fulltext online access: a cost-benefit analysis = J.Acad.Librariansh. 22.vol. 1996. 2.no. 105-109.p. Bibliogr.

Saját folyóirat vagy teljes szövegű online hozzáférés: gazdaságossági elemzés

Egyetemi könyvtár; Folyóirat-előfizetés; Gazdaságosság -könyvtárban; Online információkeresés; Teljes szövegű adatbázis

A kaliforniai Csendes-óceáni Egyetem (University of the Pacific; UOP) munkatársai megvizsgálták: teljes szövegű online adatbázis beszerzésével lehetne-e pótolni a nyomtatott folyóiratállomány egy részét, s ugyanakkor javítani az információhoz való helyi hozzáférést.

A könyvtár 1994 óta használja az Expanded Academic Index, valamint a Business Index c. online bibliográfiákat, de a hallgatókat irritálja, hogy sok feldolgozott folyóirat nincs meg a könyvtárban. A könyvtárközi kölcsönzést lassúnak, a dokumentumszolgáltató rendszereket (pl. CARL UnCover) drágának tartják.

1995-ben a könyvtárba jelenleg járó folyóiratok költségét összevetették a Business ASAP nevű teljes szövegű online adatbázis révén rendelkezésre álló folyóiratok előfizetési díjával, és megállapították, hogy az online változat előfizetésével jelentős megtakarítás érhető el. Mivel azonban a teljes szövegű adatbázis éppen a legdrágább folyóiratok cikkeit nem dolgozza fel, azokról nem lehet lemondani. Ilymódon az online szolgáltatás előfizetése kb. 15%-kal növelné az összes költséget, viszont ezáltal 242-ről 514-ra nőne a könyvtárban azonnal hozzáférhető folyóiratok száma.

A szerzők egyben áttekintik az online publikálás várható alakulását. Az elektronikus hozzáférést a kiadók, adatbázis-szolgáltatók és a kormányzati szervek egyaránt erőteljesen támogatják (a Fulltext Sources Online c. bibliográfia már ma is több mint 5000 tételt sorol fel). A teljes szöveghez való elektronikus hozzáférés megnövelte a használók étvágát, már nem elégednek meg bibliográfiai adatok vagy rezümék szolgáltatásával, és a nyomtatott indexek helyett is szívesebben keresnek számítógéppel, mégha sorba is kell állni érte.

A teljes szövegű online adatbázisok használata számos előnyt kínál a könyvtárnak: csökken a működési költség, hiszen kevesebb művet kell rendelni, feldolgozni, reklamálni, bekötni, nincs gond a dokumentumrongálókkal, tolvajokkal, az elektronikus folyóiratot nem lehet rossz helyre tenni a polcon – s amellett polcférőhely is felszabadul. Vannak azonban hátrányai is az online adatbázisokra való támaszkodásnak: a számítástechnikai felszerelések elromolhatnak, az adatbázis-szolgáltató csődbe juthat, vagy egyszerűen megváltoztatja a profilját stb. A használók túlságosan hozzászokhatnak a gyors hozzáféréshez, és a nyomtatott forrásokat figyelmen kívül hagyják, akármennyire relevánsak vagy értékesek.

A könyvtár elhatározta, hogy egy évig az online szolgáltatás mellett a nyomtatott folyóiratokat is megtartja.

(Mándy Gábor)

96/385

LINE, Maurice B.: Access versus ownership: how real an alternative is it? = IFLA J. 22.vol. 1996. 1.no. 35-41.p. Bibliogr. 16 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Hozzáférhetőség vagy tulajdon: valóban választanunk kell közülük?

Állománygyarapítás; Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Hozzáférhetőség; Szolgáltatások átvétele

Az a könyvtárpolitikai feltételezés, miszerint a hozzáférhetőséget kellene előnyben részesíteni a tulajdonnal szemben, megkérdőjelezhető. A böngészést és fontos dolgok véletlen megtalálásának lehetőségét nem adja meg a hozzáférhetőségi modell. A hozzáférhetőség folyóiratok esetében jobb megoldás, mint a könyveknél, figyelembe véve a szolgáltatás gyorsaságát, a megbízhatóságot és a használat könnyűségét, de mindkét dokumentumtípust együttvéve rosszabb, mint a helybenhasználat. Ha a költség lenne az egyetlen szempont, a hozzáférhetőség és a tulajdon költségviszonyai, melyek most a hozzáférhetőség tekintetében kedvezőbbek, alapvetően megváltoznak, ha a hozzáférhetőség elektronikus úton értendő. A birtoklásnak megvannak a maga korlátai: soha nem érheti el a teljességet. Az aktuális dokumentumok tulajdonát ki kell bővíteni a régebbi anyagokhoz való hozzáférés lehetőségével. Az önálló tanulás térhódítása jó okot szolgáltat a könyvtárak számára, hogy magasabb gyarapítási keretet kérjenek fenntartóiktól.

(Autoref.)

Lásd még 346, 406

Különgyűjemények

Lásd 373

Raktározás**96/386**

RICHTER, Vít: K obecným otázkám kooperativního skladování knihovních fondů = Nár.Knih. 6.roč. 1995. 6.no. 201-206.p. Bibliogr. 15 tétel.

Res. angol nyelven

Könyvtári állományok kooperatív tárolásának általános kérdései*Tároló könyvtár*

1995 végén a Cseh Köztársaság Nemzeti Könyvtára számára elkészült egy tökéletesen klimatizált központi raktár, amelynek kapacitása mintegy 4 millió kötet. Tekintettel arra, hogy ez a raktár bővíthető, reálisnak látszik funkcióinak országos tároló könyvtárrá történő továbbfejlesztése. Ezt az elképzelést az ország jelentősebb könyvtárai is támogatják, hiszen nem utolsósorban őket nyomja a fölőspéldányok és a ritkán használt irodalom gondja.

A jelen tanulmány az első lépés az országos tároló könyvtár megvalósítása felé: egyszerre problémáismertető és vitára szánt dokumentum. Mint ilyen vázlatos áttekintést ad a kooperatív raktározásnak a századfordulóig visszavezethető kezdeteiről, az UAP program végrehajtásában betöltendő funkcióiról, majd különbséget tesz a tároló raktár és a tároló könyvtár között. A két fogalom mindenekelőtt abban tér el egymástól, hogy az előbbi továbbra is garantálja a benne részt vevők állományának tulajdonjogát és korábbi rendjét, az utóbbi viszont teljesen új könyvtár, azaz a begyűjtött irodalmat (selejtezéssel) újjászervezi, meghatározott szabályok szerint kiegészíti (gyarapítja) és szolgáltatja. Vonatkozásában a résztvevő könyvtárak fenntartók és működtetők gyanánt szerepelnek.

A továbbiakban a tanulmány a fent körülírt tároló könyvtári tevékenységet taglalja, illetve azt adja elő, hogy a tároló könyvtár állományának törzsrészét, azaz az ún. ritkán használt irodalmat miként lehet az egyes könyvtáraknak meghatározniuk. Általában a 3%-nál alacsonyabb forgalmú állománytesteket szokták e fogalom alá sorolni. Ez azonban nem áthághat-

lan „parancsolat”, ui. esetenként csak az 1%-nál alacsonyabb frekvenciájú gyűjteményrészek sorolódnak e kategóriába (pl. ha a tápraktár túlságosan távol van valamely könyvtártól).

(Futala Tibor)

96/387

FOOT, Mirjam M.: Housing our collections: environment and storage for libraries and archives = IFLA J. 22.vol. 1996. 2.no. 110-114.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Könyvtári és levéltári állományok raktározási és karbantartási kérdései*Írányelvek -könyvtári; Raktározás*

A könyvtári és levéltári állományok kezelését egyrészt a könyvtár vagy tároló raktár célja, másrészt az illető állományok természete határozza meg. Az állomány tárolásának és karbantartásának szabványai fontosak ugyan, de alkalmazásukhoz sok külső körülményre tekintettel kell lenni. Oly módon kell értelmezni és használni őket, hogy ez a könyvtár célját és az állomány szükségleteit szolgálja. A raktározási követelmények meghatározásakor egyaránt figyelembe kell venni az uralkodó éghajlatot, a társadalmi és pénzügyi körülményeket, a meglévő épületek jellegét és az állomány célját, továbbá gondolni kell a biztonságra, a tűzvédelemre, a kémiai és fizikai rongálódásra és ezek okaira. A tárolás minden könyvtár alapvető feladata, de a teendőket a könyvtár egyéb funkcióinak, valamint a jelenlegi és jövőbeli használói igényeknek a függvényében kell meghatározni.

(Autoref.)

96/388

SILVERSTEIN, Craig – SHIEBER, Stuart M.: Predicting individual book use for off-site storage using decision trees = Libr.Q. 66.vol. 1996. 3.no. 266-293.p. Bibliogr.

A külső raktárba küldendő könyvek használati gyakoriságának becslése döntési fa segítségével

Állomány használata; Matematikai módszerek; Raktározás

A szerzők különböző, nem csupán a kölcsönzési adatokon alapuló módszereket fejlesztettek ki a könyvek használati gyakoriságának előrejelzésére. A pontos előrejelzés akkor rendkívül fontos, amikor ki kell választani a külső raktárba küldendő könyveket. Korábbi kutatások szerint a régebbi információhasználat nyújtja a legmegbízhatóbb becslést a jövőbeni használatra vonatkozóan. A könyvtári adatok számítógépre vitele lehetővé tette nemcsak a korábbi kísérletek nagyobb adathalmazzal történő reprodukálását, hanem algoritmusaik kifinomultabb módszerrel való összehasonlítását is. Az előző kutatások eredményeit felhasználva a szerzők megállapították: a módszer tovább javítható, ha a korábbi információhasználatot bibliográfiai információval kombinálják egy olyan technika segítségével, amely minden gyűjteményre „testre szabható”. Ezt a módszert közvetlenül használhatják azok a könyvtárak, amelyeknek kevés a tároló kapacitásuk és ki akarják választani a külső raktárba küldendő ritkán használt dokumentumokat. A szimulációk azt bizonyítják, hogy a szerzők által kidolgozott legjobb előrejelzési módszer (melyet a Harvard College Könyvtárában ki is próbáltak), ötödannyi külső raktárbeli kérést eredményez, mint a korábbi módszerek.

(Autoref.)

96/389

NORTON, Mick – SEAMAN, Sheila Lynne – SPRANKLE, Michael Joseph: Measuring book availability: a monthly sampling method = Coll. Undergrad. Libr. 3.vol. 1996. 1.no. 101-115.p.

A könyvek hozzáférhetőségének mérése havonkénti mintavétellel

Állományellenőrzés; Főiskolai könyvtár; Hozzáférhetőség; Vonalkód

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CEN-

TER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtári szolgáltatások minőségét jelzi egyebek között az is, hogy mennyire található meg a keresett könyvek a polcokon. Ennek folyamatos, objektív mérésére ritkán van mód. A Charlestoni Főiskola könyvtárának munkatársai egy statisztikus bevonásával egyszerű módszert dolgoztak ki. Egy statisztikai program havonta, véletlenszerűen egy viszonylag kis minta, 50 könyv vonalkódját választja ki az általános állományból, ezeket kikeresik a polcokon, rögzítik a hiányzó könyvek számát és a távollét általános és speciális okait. Mindez egy asszisztens havi két munkaóráját veszi igénybe.

A kikölcsönzött könyveket nem tekintik hiányzónak. A könyvek távollétének általános – előre látható – okai a következők: melléosztás, hibás címke, késedelmes visszaosztás, lopás. Speciális – előre nem látható – okok: a könyvkocsi meghibásodása, az olvasók által eldugott könyvek, új raktárosok tévedései, a könyvtárközi kölcsönzési adminisztráció mulasztásai. Minden ok esetében intézkedéseket határoztak el.

Az adatgyűjtést követően a vizsgált 50-ből elvileg hozzáférhető (de ténylegesen hiányzó) könyvek számát (azaz a használó sikerességének esélyeit) egy hozzáférhetőségi jelentés elnevezésű mátrixban adják meg, amelynek sorai a 40-től 50-ig terjedő számok, oszlopai a hónapok. Így mód van az időbeli trendek megállapítására is. A mátrix alján szövegesen megadják a hiányzás okát is (kikölcsönözve/elvesztett; kölcsönözve; elvileg hozzáférhető, de hiányzik; egyéb; összesen).

A módszer alkalmazása során felmerült, hogy a 80%/20% szabály értelmében (amely szerint az állomány 80%-a alig forog) a teljes állomány helyett csak a kölcsönözhető könyveket kellene vizsgálni. Ezért a visszavett könyvekből naponta kettőt feljegyeztek, majd a hó végén az első ötvenet keresték a polcokon. Később takarékosági okokból és a személyzet szubjektív beavatkozását elkerülendő a vonalkódos módszer további alkalmazása mellett döntöttek. Elképzelhető, hogy a jövőben a vizsgálati mintát csökkenteni fogják 25-30-ra.

A módszert megfelelően találták a teljesítményértékelésre, a problémák meghatározására és kiküszöbölésére, a hozzáférhetőség javításá-

ra. Minden olyan könyvtárban alkalmazható, ahol egymást követő sorszámmal ellátott vonalkódokat használnak.

(Hegyközi Ilona)

Feldolgozó munka

96/390

SEARLE, Matthew: How and why not to automate your serials = Man.Inf. 3.vol. 1996. 4.no. 27., 30.p.

Hogyan és miért ne automatizáljuk a folyóiratkezelést?

Gazdaságosság -könyvtárban; Gépi folyóiratkezelés

Könyvtárad működése bizonyára teljesen automatizált, számítógépes modul kezeli a gyarapítást, a katalogizálást, és a többi munkafolyamatot. És mi a helyzet Pandora szelencéjével, azaz a folyóirat-ügyek számítógépesítésével? Mi készíti vajon szegény könyvtárosokat, hogy kinnyissák e rémisztő dobozt?

Persze valószínűleg rituális átokkal sújtanak a folyóiratosokat, ha egy gépesített könyvtárban képesek lennének az antik manuális megoldások mellett kitartani. Ettől eltekintve vizsgáljuk meg az okokat, amelyek indokolják a folyóiratkezelés automatizálását. A nap mint nap beérkező lapok valószínűleg egy kicsit gyorsabban kerülnek a polcra, és a be nem érkezett számokat a gépi nyilvántartás segítségével gyorsabban és könyörtelenebbül lehet behajtani a kiadókon.

Egy kis elemzés mégis kétségessé teszi, hogy valóban jól járnak-e a könyvtárosok egy folyóiratkezelő rendszerrel, használata valódi munkaerő-megtakarítást eredményez-e. Gyakran kiderül, hogy éppen azt az időt kell visszaforgatni a rendszer karbantartására, amit a manuális munkán megspóroltunk. Ez esetben joggal érezheti könyvtáros barátunk, hogy szert tett egy szép, nagy, fehér elefántra, amely állandó törődést és gondoskodást igényel, viszont semmi hasznot nem hajt. Leszögezhetjük ezért, hogy a folyóiratkezelés automatizálásának első szabálya a következő: sose próbáld meg gépesíteni

már olajozottan működő eljárásaidat. Határozd el, mi újat akarsz a gépesítéssel elérni, aztán dolgozd ki, hogyan fogod megvalósítani.

Az ideális megoldás, a vonalkóddal ellátott folyóirat, egyelőre még pubertás korban van. Szerencsére a kiadók is érdekeltek mielőbbi felnőtté válásában, a nyomasztóan nagy mennyiségű rendelésmegújítást számukra is igencsak megkönnyítené.

A gépesítés nagy előnye lehet, hogy ezentúl nemcsak a misztériumba beavatottak tudják szemmel tartani a folyóiratok sorsát, hanem az olvasószolgálatos kollégák és az olvasók is figyelemmel követhetik, mely számok érkeztek már be, melyek vannak úton. Az igazi munkaerő-megtakarítást pedig az integrált feldolgozás jelenti: egyazon bibliográfiai rekord szolgálja a rendelést, az érkeztetést, a reklamálást, a kölcsönzést, a vezetők információellátását és a katalogizálást.

A könyvtárvezetés az adatok egyre bővebb körét igényli a folyóirat-előfizetés költségelemzéséhez, s ezek a könyvtár támogatóit és gazdasági szakembereit is érdeklik. Arra azonban ügyelnünk kell, hogy az általunk szolgáltatott információk valóban használhatók legyenek.

Mindent egybevetve a folyóiratügyek gépesítésekor az egész könyvtár szervezeti struktúrájának átgondolása, és a személyzetnek az új módra való felkészítése is megkívántatik.

(Fazokas Eszter)

96/391

FATTAHI, Ramatollah: Super records: an approach towards the description of works appearing in various manifestations = Libr.Rev. 45.vol. 1996. 4.no. 19-29.p. Bibliogr.

Összefoglaló tételek az online katalógusban: lehetőség a többféle formában meglévő művek leírására

Dokumentumleírás; Hiperszöveg; Online katalógus

A szerző új módszert próbál bevezetni a bibliográfiai tételek leírására annak érdekében, hogy a katalógus az online környezetben is be tudja tölteni összes funkcióját. Az eddigi ismeretek szerint a leírás alapvető egysége a kézben lévő dokumentum, és a dokumentumokat leíró

rekordok betöltik a művek megtalálásával, azonosításával, kiválasztásával és elhelyezésével kapcsolatos funkciókat, a szuper (azaz összefoglaló) rekordok azonban, melyek a „szuper művek” koncepcióján alapulnak, a rendező funkciót sokkal hatásosabban látják el. Ez a módszer megoldást jelenthet ugyanannak a műnek különböző változatú és formájú példányaira. A többkötetes művek szuper rekordjai olyan sajátosságokkal rendelkeznek, melyek közösek a mű különböző verzióinál és kapcsolódnak az egyes művek bibliográfiai rekordjaihoz. A szerző kifejlesztette és a Weben hozzáférhetővé tette a szuper rekordokból álló katalógus prototípusát, hogy bemutassa koncepciója előnyeit, korlátait és lehetséges következményeit a katalogizálási elvekre, a MARC-ra és a Z39.50-es szabványra.

(Autoref.)

96/392

OJEDOKUN, Ayoku A.: CD-MARC bibliographic databases as an alternative to other information sources: cataloguer's evaluation of the use of LC CD-MARC at Kenneth Dike Library, University of Ibadan, Nigeria = *El.Libr.* 14.vol. 1996. 3.no. 215-220.p.

Katalogizálás a Library of Congress CD-MARC adatbázisai, illetve egyéb források segítségével: a University of Ibadan (Nigéria) Kenneth Dike könyvtárának tapasztalatai

CD-ROM; Egyetemi könyvtár; Gépi dokumentumleírás; Géppel olvasható katalógusadatok szolgáltatása; Hatékonyság

A University of Ibadan (Nigéria) Kenneth Dike könyvtára nemrégiben beszerezte az amerikai Kongresszusi Könyvtár CD-MARC katalógusát. Katalogizálási segédletként való használatát a katalogizálók a katalogizálás gyorsasága és termelékenységére szempontjából értékelték, összehasonlítva más információforrásokkal (pl. mikrofilmek, CIP-adatok, LC-tárgyszavak, a Library of Congress központi katalógusa és monográfiasorozatai stb.). A CD-ROM termék használata során nyilvánvalóvá váltak az új technológia előnyei: a katalogizálásra fordított idő csökkent, a katalogizált dokumentumok száma növekedett.

(Autoref.)

96/393

THOMAS, Sarah E.: The core bibliographic record and the Program for Cooperative Cataloging = *Cat.Classif.Q.* 21.vol. 1996. 3/4.no. 91-108.p.

Az egyszerűsített bibliográfiai leírás és a Közös Katalogizálási Program

Bibliográfiai leírási szabályzat; Egyszerűsített bibliográfiai leírás; Közös katalogizálás; Szabvány-könyvtári

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A Közös Katalogizálási Program célja, hogy kölcsönösen elfogadott szabályok alapján hozzáférhetővé tegye a decentralizált módon létrehozott egyedi rekordokat egy könyvtárhálózat számára. Ennek kritikus láncszeme az ún. egyszerűsített bibliográfiai leírási rekord, amely a használhatóság, gazdaságosság és dinamizmus elvét egyaránt megtestesíti. A program szándéka szerint a rekordok – legyenek akár teljes, akár egyszerűsített leírásúak – megfelelő szintű bibliográfiai kontrollt képviselnek, így a rekordváltozatok helyi szinten a minimálisra csökkenthetők. A program sikerének kulcskérdése a lényegi leírás és a bizalom a mások által készített rekordok iránt, ami szükségtelenné teszi a költséges revíziót és kiegyenlíti a szűkös katalogizálási források és az egyre bonyolultabb katalogizálási feladatok közötti ellentmondást.

(Autoref.)

96/394

MITCHELL, Joan S.: DDC 21. and beyond: the Dewey Decimal Classification prepares for the future = *Cat.Classif.Q.* 21.vol. 1995. 2.no. 37-47.p.

A Dewey-féle Tizedes Osztályozás 21. kiadása és ami utána következik: hogyan készül fel a TO a jövőre

Fejlesztési terv; Tizedes osztályozás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Hogyan készül fel a Dewey-féle Tizedes Osztályozás a jövő kihívásaira? A szerkesztési munkát egy UNIX alapú rendszer és online bibliográfiai adatbázisokhoz (OCLC, Library of Congress) való hozzáférés támogatja. Eddig két elektronikus kiadás jelent meg, s a Windows-os változat most készül. A rendszert folyamatosan karbantartják az új ismeretek beépítésére. Különböző változtatásokat vezettek be a használati kényelem növelésére, a szerkezeti alapelvek korszerűsítésére és az elektronikus terjesztés megvalósítására. Kutatási programot fogadtak el a jövőbeli fejlesztésre, az új lehetőségek felderítésére. A szerző végül néhány kérdést tesz fel, amelyek megválaszolása az újabb kiadások megtervezéséhez szükséges.

(Autoref.)

96/395

BROADBENT, Elaine: Classification access in the online catalog = Cat.Classf.Q. 21.vol. 1995. 2.no. 119-142.p.

Az osztályozás jelenléte az online katalógusban

Formátum -gépi; Index; Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere; Online katalógus; Osztályozási rendszer; Tárgyszójegyzék

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CEN-

TER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az USMARC Format for Classification Data kifejlesztése nyomán jelentősen megnőtt az osztályozási jelzetek szerinti böngészés lehetősége az online katalógusokban, mert e jelzetekhez különféle természetes nyelvi indexeket lehet készíteni. A cikk két indextípust mutat be, egy láncindexet és egy, a Library of Congress osztályozási jelzetei szerinti mutatót. Hangsúlyozza, hogy e két index csak kettő a sokféle online mutatóforma közül, amelyek az osztályozási jelzetekhez készíthetők.

(Autoref.)

Lásd még 359-360, 433, 456

Katalógusok

Lásd 367, 391, 395, 397

Információkeresés

96/396

STILL, Julie: The anthropology of online search strategy formation: a study of four countries = Online CDROM Rev. 20.vol. 1996. 2.no. 59-66.p. Bibliogr.

Online keresési stratégiák jellemzőinek felmérése négy országban

Felmérés [forma]; Keresőkép; Online információkeresés

A cikk egy olyan felmérés eredményeit tárgyalja, amelynek kérdőívét négy ország (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Ausztrália és Kanada) online keresőinek küldték ki. A kérdőív egy mintakérdést tartalmazott, és arra kérte a résztvevőket, hogy készítsenek hozzá egy előzetes keresési stratégiát a Sociological Abstracts adatbázisban való keresésre. Az amerikaiak na-

gyobb mértékben építenek az ellenőrzött szó-
kincsre, mint a brit keresők. Az ausztrálok saját
stratégiát fejlesztettek ki, de a kanadaiak az
amerikai és a brit mintát követték. A keresések
eredményeit vizsgálva az derült ki, hogy a talála-
toknak több mint fele egynél több keresésből
származott. Az ausztráloknak sikerült a legtöbb
olyan tételt megtalálniuk, amely a többi keresés
találatai között nem szerepelt, míg a legnagyobb
mértékű átfedést a kanadai keresők produkálták.
(Autoref.)

96/397

DRABENSTOTT, Karen: Enhancing a new de-
sign for subject access to online catalogs =
Libr.Hi Tech. 14.vol. 1996. 1.no. 87-109.p. Bibli-
ogr. 21 tétel.

A tárgyi keresés új rendszerének kifejlesztése online katalógusokhoz

*Algoritmus; Gépi információkeresés; Hatékony-
ság; Keresőkép; Online katalógus; Tárgyszó*

Az úgynevezett „keresési fák” az információ-
keresés útvonalát és leágazásait határozzák
meg, lehetővé téve a gépi rendszer számára a
legcélszerűbb stratégia kiválasztását. A cikk az
online katalógusokban való tárgyi keresésnek
egy új módszerét mutatja be, amelynek lényege,
hogy a program a használó keresési stratégiáját
keresési fák segítségével azonosítja, ellenőrzi a
rendszer válaszait, és kiválasztja a használó ke-
resőkérdésének legmegfelelőbb keresési mód-
szert. A tanulmány célja a legnehezebb haszná-
lói keresőkérdések jellemzői alapján olyan fej-
lesztések ajánlása a gépi tárgyi keresés megter-
vezésére, amely képes a legszélesebb skálájú
használói kérdésekre is hasznos találatokat ad-
ni. A keresési fákkal irányított online katalógusok
hatékonyabban működnek, mint azok, amelyek-
ben az olvasóknak saját maguknak kell meg-
találni a keresés stratégiáját. A cikkben közrea-
dott és ellenőrzött keresési fák olyan keresési
stratégiákat eredményeznek, amelyek nem jel-
lemzők a jelenlegi online katalógusokra. Ezért
ezeket a bemutatott keresési fákra építve új tár-
gyi keresési mechanizmusokkal kell kibővíteni,

hogy a legnehezebb használói kérdésekre is
hasznos válaszokat adjanak.

(Autoref.)

96/398

LECKIE, Gloria J.- PETTIGREW, Karen E. –
SYLVAIN, Christian: Modeling the information
seeking of professionals: a general model de-
rived from research on engineers, health care
professionals and lawyers = Libr.Q. 66.vol. 1996.
2.no. 161-193.p. Bibliogr.

Szakemberek információkeresésének model- lálása: a mérnökökre, egészségügyi szakem- berekre és jogászokra vonatkozó kutatások alapján kidolgozott általános modell

*Értelmiségi olvasó; Információkeresés; Modellá-
lás; Szakirodalmi szemle [forma]*

A különböző szakterületeken dolgozó szak-
emberek információkeresési szokásainak model-
lálásával foglalkozó jelenlegi kutatások és a
korábbi kísérletek felvázolása után a cikk az in-
formációkeresés olyan eredeti modelljét ismerte-
ti, amely minden szakemberre vonatkoztatható.
A modellt három használói csoport (mérnökök,
egészségügyi szakemberek és jogászok) infor-
mációkeresési szokásait vizsgáló empirikus ta-
nulmányok alapos elemzésével fejlesztették ki.
A szerzők részletesen leírják az általános mo-
dellt és annak hat fő összetevőjét, melyek a kö-
vetkezők: 1. munkakörök, 2. kapcsolódó felada-
tok 3. az információigények jellemzői és három,
az információkeresést befolyásoló tényező: 4. az
információról való tudomás, 5. információfor-
rások és 6. az eredmény. Minden összetevő ter-
mészetesen sok változó elemet tartalmaz, ame-
lyeket az irodalomból vett példákkal mutat be a
cikk. Az információkeresés komplex folyamatát a
modell összetevőinek és változóinak egyidejű
előfordulásával és egymásra hatásával fejezi ki,
amelybe beletartozik a visszacsatolási mecha-
nizmus is. Végül javaslatot tesz a modell lehet-
séges hasznosításával kapcsolatban.

(Autoref.)

Lásd még 384, 414, 444, 450

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

96/399

RADFORD, Marie L.: Communication theory applied to the reference encounter: an analysis of critical incidents = *Libr.Q.* 66.vol. 1996. 2.no. 123-137.p. Bibliogr.

A kommunikációelmélet alkalmazása a referenzmunkára: kritikus esetek elemzése

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Kommunikáció -használókkal; Referenz

A szerző a John Flanagan által kidolgozott, ún. „kritikus incidensek” technikáját alkalmazza az egyetemi könyvtárak tájékoztató munkájában előforduló interperszonális kommunikáció tanulmányozására. A hagyományos megközelítéssel ellentétben, amely a könyvtáros által adott referenzválasz pontosságára koncentrált (hogyan milyen üzenetet továbbítottak), az interperszonális kapcsolatot közvetítő, ún. relációs kommunikációt hangsúlyozza (hogyan továbbították az üzenetet). Ez verbális és nemverbális úton is kifejeződhet (pl. a beszédstílusban és olyan testtartásban, mozdulatokban, amelyek érzékeltetik, mennyire megközelíthető a könyvtáros, hogyan lehet szót érteni vele stb.) Az olvasó információs igényével párhuzamosan ezt a relációs igényt is ki kell elégítenünk.

A vizsgálat három felsőoktatási könyvtárra terjedt ki, mindegyikből három-három könyvtárost és kilenc-kilenc olvasót kérdeztek ki. Minden vizsgálati személytől megkérdezték, milyen sikeres és milyen sikertelen tájékoztatási esetre (incidensre) emlékszik vissza, és arra is rákérdeztek, mitől függött az eset sikeressége, illetve sikertelensége. Az eseteket a sikeresség-sikertelenség, illetve a tartalmi vagy relációs jelleg szerint kategorizálták.

Összesen 47 ilyen kritikus esetet elemeztek, és kiderült, hogy mind a könyvtárosok, mind az olvasók fontosnak ítélik meg a relációs tényezőket – csak a megközelítésük különbözik (a könyvtárosok az olvasó értetlenségét, türelmetlenségét, arroganciáját emlegették, az olvasók pedig a könyvtáros közömbösségét, elfoglaltságát, mogorvaságát stb.). A könyvtáros megköze-

líthetősége csak az olvasók számára volt probléma, és általában véve a relációs oldalnak is az olvasók tulajdonítottak nagyobb jelentőséget.

A szerző azt szorgalmazza, hogy az olvasók szempontját rendszeresebben figyelembe kell venni a könyvtártudományi kutatások során, valamint a könyvtárosképzésben is.

(Mándy Gábor)

96/400

NAISMITH, Rachael: Reference communication: commonalities in the worlds of medicine and librarianship = *Coll.Res.Lib.* 57.vol. 1996. 1.no. 44-57.p. Bibliogr.

A referenz mint kommunikáció: párhuzamok az orvos és a könyvtáros munkájában

Kommunikáció -használókkal; Könyvtárosi hivatás; Referenz

Az orvos és beteg közötti kommunikáció sok tekintetben hasonlít a könyvtáros és az olvasó közti kommunikációra. A referenz és az orvosi interjú egyaránt a szakember erőfeszítését jelenti, amely arra irányul, hogy egyrészt felmérje a hozzá forduló igényeit, másrészt elmagyarázzon egy olyan rendszert, amely az egyén számára új és bonyolult lehet. A cikk számtalan, az orvosi rendelőben és a referenz pultnál egyaránt előforduló esetet tárgyal, melyek kommunikációs kérdéseket és következményeket mutatnak be. A kommunikáció javításához vezető módszereket is javasol a szerző.

(Autoref. alapján)

96/401

ABELS, Eileen G.: The E-mail reference interview = *RQ.* 35.vol. 1996. 3.no. 345-358.p. Bibliogr.

Referenzmunka elektronikus posta útján

Egyetemi könyvtár; Elektronikus posta; Referenz; Űrlap, nyomtatvány

BUSHALLOW-WILBUR, Lara – DeVINNEY, Gemma – WHITCOMB, Fritz: Electronic mail reference service: a study = RQ. 35.vol. 1996. 3.no. 359-371.p. Bibliogr.

Az elektronikus postával folyó referenzmunka a gyakorlatban: felmérés

Egyetemi könyvtár; Elektronikus posta; Felmérés [forma]; Használói szokások; Referenz

Az e-posta egyre inkább tért hódít a kommunikációban. Ma már olyan könyvtári szolgáltatásokban (pl. a tájékoztatásban távoli referenz-interjúra) is alkalmazzák, amelyeknél korábban elképzelhetetlen volt a személyes interakció hiánya.

A Marylandi Egyetem könyvtári tanszékének végzős hallgatói három szakaszban vizsgálták a haladó online tájékoztatás tárgy keretében az e-postán lefolytatott referenz-interjúval kapcsolatos problémákat.

A projekt első fázisában könyvtároshallgató társaik tényleges referenzkérdéseit oldották meg és – szakirodalom hiányában – saját maguk kísérleteztek azzal, hogyan lehet a hagyományos módszereket adaptálni az elektronikus környezetben. A második fázisban a kérdezők főként oktatók és doktoranduszok voltak, a vizsgálatot végzők pedig már szisztematikus megközelítést alkalmaztak. A harmadik fázisban űrlapot is szerkesztettek a kérdezők számára. A második és a harmadik szakaszban az e-posta mellett a telefon és a fax használatára és a személyes találkozásra is volt lehetőség.

A keresés lezárása után a használók 25 véletlenszerűen kiválasztott tételt értékelték a találati halmazból a relevancia szempontjából. A vizsgálatot végző hallgatók az egész folyamatot elemezték (a különböző megközelítéseket összevetették, számba vették az üzeneteket, az e-posta használatának indítékait), szintén értékelték a relevanciát, valamint kiszámították a pontossági mutatókat.

Megállapítást nyert, hogy az e-postán érkező kérdések érthetősége és teljessége nagyban függ a használó céljától. A túl általános kérdéseket célszerűbb telefonon vagy személyesen megbeszélni.

Az e-posta – látszólagos gyorsasága ellenére – aszinkron kommunikációs forma, a kérdések tisztázása napokba telhet. Az egyéb formához képest másfajta kommunikációs képességeket igényel (gondosabb értelmezést és a sorok közötti olvasást).

Az első szakaszban a hallgatóknak ötféle megközelítése alakult ki: 1. fokozatosság (ennek jellemzői: ad hoc kérdések, sok üzenet, hosszú idő, sok megválaszolatlan visszakérdezés, feltételezések); 2. visszacsatolás (a kérdés folyamatos pontosítása); 3. bombázás (kérdések rendezetlen sorozata egyetlen üzenetben); 4. feltételezések (részben az interjút pótolandó, részben annak folytatásához, kimenetele kérdéses, kevés üzenet, rövid idő, vegyes eredmények, ritkán teljes siker, a leggyakoribb problémák: nem megfelelő források, korábbi keresések duplikálása, határidő lekésése); 5. szisztematikus megközelítés (strukturálatlan keresőkérdés után visszakérdezés nyitott és zárt kérdésekkel, az általában szükséges szempontokat feltüntető űrlapot használva, sikeres és hatékony módszer, további finomításra érdemes).

A vizsgálat második szakaszában egy űrlapot terveztek, amelyet a későbbiekben javítottak. Három része: 1. személyes adatok, a kapcsolattartás módja és kedvező ideje, 2. a kérdés tárgya (leírva és kulcsszavakkal, a kérés célja, már ismert irodalom és szerzők, a használó igényei: megjelenési idő, nyelv, formátum, földrajzi szempontok), 3. a keresési eredmények korlátozása (határidő és anyagi lehetőségek, tételek száma, az adatok/információk formátuma – pl. bibliográfiai adatok, referátumok is, teljes szöveg, a szolgáltatás módja: nyomtatva, lemezen vagy e-postán, a használó szintje szerint).

A távoli referenz-interjú lépései nagyon hasonlatosak a személyes interjúéhoz, de nem mindig ugyanaz a sorrendjük:

1. bemutatkozás és a probléma közlése,
2. a kérdés megvitatása (fakultatív),
3. összefoglalás (az igény összegzése, a kívánt válasz jellemzői, a kereső kérheti a megerősítést),
4. keresés,

5. visszacsatolás (fakultatív).

A hatékony e-postai referensz-interjú három üzenetből áll: 1. a probléma közlése (használó), összefoglalás (könyvtáros), megerősítés (használó). Ha a kérdés megvitatása szükséges, ez öt üzenetre bővíthet még egy könyvtáros-használó üzenetváltással. További tisztázáshoz az időtényező miatt egyéb eszközöket is célszerű igénybe venni.

Egy másik vizsgálat keretében a New York-i Állami Egyetem (Buffalo) három kari könyvtárban vizsgálták az e-postán nyújtott tájékoztatási szolgáltatások kezdeti tapasztalatait. 1992 őszén három könyvtár kezdett ilyen szolgáltatásba UNLOCK, ASKSEL és ASKUGL néven. A használók figyelmét különböző reklámokkal hívták fel a szolgáltatás használatára (adatkérésre, konzultációra, használóképzésre, beszerzési javaslatlételre, egy időben a könyvtárközi kölcsönzési kérések bejelentésére is).

E-posta útján később kérdőíves felméréssel vizsgálták a használatot. A vizsgálat másfél évben (1993. januártól 1994. júniusig) 485 kérdés érkezett a három könyvtárba e-postán (172.383 egyéb úton). Ebből 338 kérdést minősítettek referenszkérdésnek. Az e-postai kérdések száma szerényen, ám állandóan nőtt. A kérdőívre válaszolók 44%-a volt hallgató, 35%-a oktató. Igen magas volt a természettudományi és műszaki szakosok aránya, mert azok tudnak a legkönnyebben számítógéphez jutni, illetve a számítógép esetükben a tanterv része.

A vizsgálat megerősítette azt a feltételezést, hogy az e-postán érkező referenszkérdések nem veszik túlságosan igénybe a személyzet idejét, különösen kezdetben. A szerzők meglepve tapasztalták, hogy sokan akkor is az e-postát használják, amikor a referenszpult is üzemel és személyesen vagy telefonon igénybe vehető lenne. A legtöbb e-postai kérdés hétfőtől péntekig, 10-től 17 óráig érkezett be. Ez ellentmond annak a feltevésnek, hogy főleg a könyvtár zárva tartása alatt fogják igénybe venni az e-postát.

Az e-posta használatát a következőkkel indokolták: gyors, pontos, mód van visszakérdezésre. A könyvtárosok és a használók másképp látják a módszer hatékonyságát. Az előbbieket aggodnak amiatt, hogy interaktivitás hiányában nem tudják pontosan értelmezni a kérdéseket, nem lesz elég pontos a válaszuk, a használók ezzel szemben úgy érzik, hogy a kérdés leírása

javítja a pontosságot és annak esélyét, hogy a kérdés a megfelelő könyvtárhoz kerül.

A két vizsgálat javaslatai a további kutatásra: a különböző kommunikációs módszerek modelljeinek összehasonlítása, a különbségek elemzése, a távoli és helybeni szolgáltatások megfelelő keverékének és marketingjének megtervezése, költséghatékonysági számítások, ugyanezen kérdések vizsgálata más könyvtártípusokban.

(Hegyközi Ilona)

96/402

STOTT, Vicky: Please take your seats = Libr.As-soc.Rec. 98.vol. 1996. 4.no. 206-207.p.

Hogyan tervezik meg a brit könyvtárak az olvasói ülőhelyek számát?

Felmérés; Helybenolvasás; Tervezés

Minthogy a British Library hamarosan beköltözik új épületébe, célszerűnek látszott – egyebek között – felkészülni az ülőhelyekkel való gazdálkodásra is. Evégett felmérték 25 egyetemi és 8 közművelődési könyvtár gyakorlatát ezen a téren.

Az egyetemi könyvtárakban általában forgókereszttel mérik a látogatottságot. Az egyik könyvtár ráadásul számítógépbe táplálja az adatokat további elemzések végett. A legtöbb helyen azonban megelégszenek az egyszerű számlálással. Néhányan az adatok alapján vizsgálják a használók szokásait, bizonyos ülőhelyek kedveltségét, s szükség szerint változtatnak az elrendezésen. A statisztika azonban elsősorban a nyitvatartási idő indoklására és a csúcsforgalmi időszakok megállapítására szolgál. A többség nem vezette be az ülőhelyek előjegyzésének rendszerét. A sorbanállás felszámolására kártyát bocsátottak ki a forgókereszten való áthaladásra, vagy egyszerűen nem ellenőrzik a belépést. Az ülőhelyekkel való gazdálkodást gyakorlatiasan, külön szabályozás nélkül oldják meg, különösen ott, ahol bőségében vannak a helynek. A városközpontokban elhelyezkedő egyetemeken azonban vizsgaidőszakban a látogatók sokszor ülnek a lépcsőkön és az áll-

ványok között. A diákok gyorsan növekvő száma következtében egyre több egyetemi könyvtár panaszkodik helyhiányra.

A közművelődési könyvtárak mindegyike forgókeresztet használ a látogatók megszámlálására; a forgalmat óránként vagy félóránként mérik. Ezeket az adatokat azonban nem kötik össze az ülőhelyekkel való gazdálkodással. Az ülőhelyek használatát elsősorban azért vizsgálják, hogy igazolják a nyitvatartási órákat és eleget tegyenek a tűzvédelmi előírásoknak, de nem azért, hogy a közönséget tájékoztassák a használat lehetőségeiről. A legtöbb könyvtár alkalmaz valamiféle előjegyzési rendszert a legfrekvenciáltabb övezetekben. (A CD-ROM-ok, PC-k, a helyismereti gyűjtemények használata rendkívüli mértékben megnőtt.) Az olvasók általában telefonon vagy a helyszínen jelentkeznek be, azonban a megadott időtartam után is használhatják az ülőhelyet, ha másnak nincs szüksége rá. Nem annyira az ülőhelyek iránti igény jelent problémát, mint inkább a gyűjtemények nem kielégítő fejlesztése és a nyitvatartási idő korlátozása. Mindenesetre minden korábbinál nagyobb igény jelentkezik a hagyományosan könyvtárhasználó rétegek (diákok, idősek, munkanélküliek) létszámának jelentős növekedése miatt. A helyi körülmények megváltozása nagyban befolyásolja a könyvtárhasználat intenzitását (pl. egyes könyvtárak nyitvatartásának csökkenése másutt zűfolttságot eredményez, a használat korlátozása az egyik nemzeti könyvtárban megnövelte a központi városi könyvtár forgalmát).

A közművelődési könyvtárak nem tehették meg, hogy – mint az egyetemi könyvtárak – korlátozzák hozzáférésüket, ezért válságos pontra érkeztek. Egyelőre nincs pénzük arra, hogy a használat növekedésének megfelelően növeljék munkatársaik számát.

Az ülőhelyekkel való gazdálkodás célszerű eljárásnak látszik egyrészt a tényleges igények felmérésére, másrészt a forgalom egyenletesebbé tételére, de egyelőre még csak három egyetemi, s egyetlen közművelődési könyvtár sem vezette be.

(Papp István)

Lásd még 372, 410, 431, 435

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

96/403

BELLINI, Paolo: Prestito interbibliotecario a document delivery all' Università di Trento: evoluzione di un servizio = Boll.AIB. 36.vol. 1996. 1.no. 33-44.p.

Res. angol nyelven

A könyvtárközi kölcsönzés és a dokumentumszolgáltatás a Trentoi Egyetemen: egy szolgáltatás fejlődése

Egyetemi könyvtár; Könyvtárközi kölcsönzés; Térítéssel szolgáltatás

Mint szinte egész Olaszországban, az utóbbi években a Trentoi Egyetem Könyvtárában is megnövekedett a könyvtárközi kölcsönzések és a dokumentumszolgáltatás iránti igény. Az amúgy sem túl nagy állományú (270 ezer kötet, 7500 folyóiratcím) könyvtárnak mindig is jelentős könyvtárközi forgalma volt, ám csak 1993-ban hoztak létre önálló részleget, amelynek emellett a bibliográfiai tájékoztatás és az online keresés segítése a feladata. Ez és a trentinói központi katalógus hálózati elérési lehetősége gyorsan és jelentősen megnövelte a kölcsönzések és másolatok iránti keresletet. 1995-ben a szolgáltatásra egységesen 8000 lírás térítési díjat vezettek be, teljesített kérésenként. A díjat az átlagos költség szerint állapították meg, postaköltség nélkül (azt az egyetem központi postázója állja). Fizetni a máshonnan kölcsönzött dokumentum, illetve a másolat átvételekor kell. Azért döntöttek az egységes díj mellett, hogy ne kerüljenek hátrányos helyzetbe azok a hallgatók, akik tanulmányaik jellege miatt a legdrágább információforgalmazók szolgáltatásaira kényyszerülnek. A szolgáltatás javítására legújabbán bevezették az ACCESS elnevezésű szoftvert, amely öt különböző kölcsönzési és másolatkérési forma használatát, a szolgáltatás automatizált irányítását és a mennyiségre, hatékonyságra, költségekre vonatkozó hasznos statisztikai adatok összegyűjtését teszi lehetővé. A további fejlesztéshez a

központi katalógusok fejlődésére, a térítési procedúra egyszerűsítésére, a leginkább érintett könyvtárak gyarapítási politikájának nagyobb koordinációjára van többek között szükség.

(Mohor Jenő)

96/404

EPPLE, Margie – MONTANARO, Ann: Electronic materials request service for cataloged and in-process books = Res.Shar.Inf.Net. 11.vol. 1996. 1/2.no. 27-45.p.

Elektronikus dokumentumigénylés katalógizált vagy még feldolgozás alatt levő könyvekre

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Gépi könyvtári hálózat; Helyi gépi hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A könyvtárhasználóknak 1985 óta van lehetőségük arra, hogy a Rutgers University bármely, New Brunswick-i, camdeni vagy newarki könyvtárából a közelükben lévő Rutgers könyvtárba kérjenek könyveket és fénymásolatokat. Egy nemrégiben beindított új szolgáltatás, az Elektronikus Dokumentumrendelés révén lehetővé vált, hogy űrlap kitöltése, sőt a könyvtár felkeresése nélkül is könyvrendelést adhat fel az olvasó. Személyi számítógép és modem használatával vagy az egyetemi kampusz információs hálózatához való közvetlen kapcsolat révén kérés küldhető otthonról, munkahelyről, kollégiumi szobából vagy a könyvtárból. Amikor a használók az új elektronikus dokumentumszolgáltatást veszik igénybe, az IRIS-t (a könyvtárak Geac-rendszerű online katalógusát) vagy az Innopac nevű gyarapítási modult használják a kívánt könyv megtalálásához. A rendszer azért egyedülálló, mert a könyvkérések közvetlenül az online katalógusban vagy a gyarapítási rend-

szerben történnek, semmilyen űrlap sem szükséges a bibliográfiai információhoz.

(Autoref.)

96/405

KHALIL, Mounir: Fax-on-demand services: timely and cost effective for document delivery = Res.Shar.Inf.Net. 11.vol. 1996. 1/2.no. 47-58.p. Bibliogr.

Fax-szolgáltatás hívásra – a dokumentumszolgáltatás gyors és olcsó formája

Adatbázis-szolgáltató vállalat; Dokumentumszolgáltatás; Hatékonyság; Távmásolás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A dokumentumokat kérésre telefaxon megküldő szolgáltatás (Fax-on-Demand: FOD) egyesíti a számítógép, a telefon és a fax előnyeit. Két formája alakult ki: az egyikben (one call) a használó telefonon felhívja a rendszert, megrendeli a dokumentumot, majd a rendszer a használó telefonszámára kapcsolt fax-berendezésre küldi a kívánt dokumentum teljes másolatát; a másikban (two call) lehetőség van a hívó számtól eltérő fax-szám megadására is.

Ez a fajta dokumentumszolgáltatás igen olcsó, hiszen csaknem minden automatikusan, kezelőszemélyzet nélkül történik, nem kell postai göngyölegyet használni, s amellettrérendkívül gyors is. (Az élőmunka ideje a hagyományos eljárásnál átlagosan 16 perc, a FOD esetében 0, a kézbesítési idő 2 nap helyett oldalanként 1 perc, s a munkadíjak helyett mindössze a telefonhívás átlagosan 30 centes költségét kell számításba venni.) A szolgáltatók egyszeri beruházása (telefonvonallal és a szoftverrel együtt) 5000 dollár alatt van.

A jövőben várható a fax-szolgáltatás összeolvadása a számítógéppel (fax modem), valamint a számítógépes hálózatokkal. (Az ARIEL nevű szolgáltatás például máris hozzáférhető az Inter-

neten keresztül.) Egyelőre azonban az önállóan használható telefax-berendezések piaca is rohamosan bővül (az 1992-es 2,18 millióval ellentétben 1996-ban már 5,41 millió gép eladásával számolnak, s az eladások összvolumene 1,5 milliárdról 3,4 milliárd dollárra nő).

A FOD-rendszerek előnyei: idő- és költségmegtakarítás (összehasonlítva a könyvtárközi kölcsönzéssel és a hagyományos dokumentumszolgáltatási eljárásokkal), folyamatos és azonnali hozzáférés a folyóiratcikkekhez, a legfrissebbekhez is, a szerzői jogdíjakat másolatként, bürokrácia nélkül való kezelése.

A cikk két esettanulmánnyal zárul: a népszerű, az Interneten is hozzáférhető CARL Uncover szolgáltatás kb. 12 ezer, legkülönbözőbb profilú folyóiraatra terjed ki, s közel 3 millió cikket tár fel. Az Uncover2-t 1991 szeptemberében indították, és a használók nagyon elégedettek a másolatok minőségével. A kívánt cikkeket kulcsszavak vagy tartalomjegyzék alapján lehet kiválasztani. A cikkekről 24 órán belül megy ki a fax, s a kérések 97%-át ki tudják elégíteni. A korábban már kért, s így az adatbázisban elektronikus formában őrzött cikkeket egy órán belül szolgáltatják. A központban nem található anyagot az együttműködő könyvtáraktól szerzik be, elektronikus adathordozóra veszik és kiküldik.

A Faxon Research Service (FRS) két fő szolgáltatást nyújt: a tartalomjegyzékek adatbázisát (Faxon Finder), valamint a dokumentumszolgáltatást (Faxon Xpress). Az előző jelenleg 11 ezer folyóiraatra terjed ki, s hozzáférhető az ERIC-en és az OCLC First Search rendszerében, s a megrendelt másolatokat legkésőbb másnap küldik ki telefaxon. Egy önállóan használható dokumentumszolgáltató rendszert is kifejlesztettek, amelyet az Interneten keresztül, valamint otthonról, modemmel egyaránt el lehet majd érni.

A könyvtárakon belül is előnyös lenne ilyen FOD-rendszereket létrehozni, pl. bibliográfiák, bibliográfia-használati segédletek, tartalomjegyzékek és gyarapodási jegyzékek automatikus kérésére és továbbítására, zárvatartási idő alatt is.

(Mándy Gábor)

96/406

WELCH, Jeanie M.: Is there life after serials cancellation? = Bottom Line. 9.vol. 1996. 2.no. 18-20.p.

Van-e élet a folyóiratok lemondása után? Előfizetés helyett díjtalan cikkszolgáltatás egy egyetemi könyvtárban

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Folyóirat-előfizetés

Az Észak-Karolinai Egyetem J.Murrey Atkins Könyvtárában költségvetési korlátozások miatt kb. 200 ezer dollárt vontak el a dologi költségvetésből, aminek eredményeként 454 folyóiratot kellett lemondani. Az egyetemi oktatóknak megígérték, hogy a lemondott folyóiratok helyett ingyenes másolatszolgáltatást biztosítanak számukra. A cikk ismerteti az UnCover-re alapozott szolgáltatás politikáját és folyamatait.

(Autoref.)

Lásd még 385

Dokumentációs eljárások és termékeik

96/407

BALÍK, Vojtěch: Funkce bibliografie na konci dvacátého století = Nár.Knih. 6.roč. 1995. 1.no. 6-8.p.

A bibliográfia funkciói a 20. század végén

Bibliográfia

A cseh nemzeti könyvtárban átszervezték a bibliográfiai és katalógizáló tevékenységet, amely a nemzeti bibliográfiát és a könyvtár szakbibliográfiáit is érintette: összevonták a nemzeti bibliográfia céljára, illetve a nemzeti könyvtár katalógusai számára történő feldolgozást. A nemzeti bibliográfia a hazai kiadványtermés feldolgozásának legfontosabb terméke. Az egyéb bibliográfiai tevékenységet az információs szolgálat hatáskörébe utalták, és az olvasói igényektől tették függővé. A nemzeti könyvtár fő feladata a bohemika teljes körű bibliográfiai feldolgozása.

A döntést elméleti megalapozás, a bibliográfia funkciójának, rendeltetésének ártértékelése előzte meg: a bibliográfiának lehetővé kell tennie az információhoz való szabad és szabályozatlan hozzáférést, és így kell a használót az információ önálló feldolgozásához, az alkotómunkához vezetnie. A bibliográfia szerepének megváltozásához az új technológia és az új információhordozók (elektronikus katalógusok, online hozzáférés stb.) is hozzájárulnak.

(Rácz Ágnes)

96/408

MIHEEVA, G.V.: Problemy i perspektivy retrospektivnoj bibliografii Rossii = Solanus. 10.vol. 1996. 98-105.p.

Res. angol nyelven

Az orosz retrospektív bibliográfia problémái és perspektívái

Nemzeti bibliográfia; Patriotika; Retrospektív bibliográfia

Az orosz nyomtatott könyvek teljes retrospektív bibliográfiájának elkészítését megnehezíti a kötelempéldányok következetes és megbízható rendszerének a hiánya és a kurrens anyagok bibliográfiai számbavételének az elégtelensége. Történelmi és ideológiai tényezők egyaránt közrejátszottak abban, hogy a könyvtári állományok és a nemzeti bibliográfiai források korántsem teljesekek. Néhány program már megvalósult (pl. a Nagy Péter korából és a tizenennyolcadik századból származó dokumentumok központi katalógusa), és néhány folyamatban van. A legnagyobb orosz könyvtárak 1800 és 1917 közötti anyagából adatbázist építenek, továbbá az 1825 előtt megjelent nyomtatott könyveket az Európai Tudományos Könyvtárak Konzorciumának adatbázisába integrálják. A huszadik századi dokumentumok retrospektív feltárásán is dolgoznak. A következő problémákra kell megoldást találni: a szovjet rendszerben nem regisztrálták a vallásos, az antiszemita és a monarchista publikációkat; a szovjet értelmezés szerint a nemzeti bibliográfiába nem tartozik bele a külföldön publikált

orosz irodalom és az Oroszországról szóló külföldi irodalom. Napjainkban mind az Orosz Állami Könyvtár, mind az Orosz Nemzeti Könyvtár készít bibliográfiákat ezekről az anyagokról.

(Autoref.)

Lásd még 364

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

96/409

BARSH, Adele L. – JACKSON, Meliza: Information needs of special populations: serving people with mental illnesses using computer aided instruction in a multimedia library for outpatients = Ref.Lib. 53.no. 1996. 47-61.p. Bibliogr.

Speciális olvasórétegek információszükségletei: értelmi fogyatékos betegek segítése számítógépes oktatással ambuláns betegek multimédia könyvtárában

Kórházi könyvtár -betegeké; Közérdekű tájékoztatás; Oktatás -számítógéppel; Szellemi fogyatékos olvasó

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

Az információhasználat interaktív módszere különösen előnyös a szellemi fogyatékosok számára, akik nehezen tudnak a hagyományos könyvek információival megbirkózni. A cikk egy olyan számítógépes oktatási módszert mutat be (Computer Aided Instruction, CAI), amely multimédia technológiát alkalmaz a súlyos értelmi sérültek információigényeinek kielégítésére. A jelen programhoz, amely a fenti módszer alkalmazásával egészségügyi és munkaalkalmazási témákban kívánta segíteni a szellemi fogyatékos olvasókat, az LSCA (Library Services and Construction Act) pályázati támogatását vették igénybe. A cikk ismerteti az értelmi fogyatékosok

speciális igényeit, a számítógép szerepét a pszichiátriai gyógyításban, az állománygyarapítás és használat kérdéseit és a projekt fogadását.

(Autoref.)

96/410

HECKER, Thomas E.: Patrons with disabilities or problem patrons: which model should librarians apply to people with mental illness? = Ref.Libr. 53.no. 1996. 5-12.p.

Hátrányos helyzetű olvasó vagy „nehéz” olvasó: minek tekintjük az idegbeteg olvasót?

Kommunikáció -használókkal; Rendbontás; Szellemi fogyatékos olvasó

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N.Y. 13904]

A valamilyen mértékben szellemileg fogyatékos olvasókat a könyvtárosok általában „problémás” olvasóként kezelik. A cikk ezzel szemben egy olyan modell alkalmazását indítványozza ki szolgálásukra, amely elsősorban a fogyatékos-ságukat, betegségüket veszi figyelembe, a sérültekre vonatkozó amerikai törvény (Americans with Disabilities Act) alapján. A szerző a pszichológiai, szociológiai és könyvtári szakirodalom fényében gyakorlati módszereket is javasol a szellemi fogyatékos olvasók ellátására.

(Autoref.)

Lásd még 429

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Általános kérdések

96/411

ARAUJO, V.M.R.H.: Sistemas da informação: nova abordagem teórico-conceitual = Cienc.Inf. 24.vol. 1995. 1.no. 54-76.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Információs rendszerek: egy új elméleti és fogalmi megközelítés

Információkeresési rendszer; Rendszer -bibliográfiái, dokumentációs; Rendszerelmélet

A kiindulás a következő hipotézis: „Az információs rendszer, mint mesterséges/szociális rendszer eléri növekedésének határait és szaturálódik, ami az eddigi exponenciális növekedés megfordítását igényli. Az információs rendszer kisebbé, megfelelőbb méretűvé válása szükséges feltétele a szociális rendszerként való túlélésnek.” Ezt néhány magyarázat követi: az információ, mint szociális jelenség, információkereső rendszerek, információ és entrópia. A rendszerszemléletű megközelítés immár nem illeszkedik teljesen az információs rendszerekhez, az entrópia információvesztésként való felfogása következtében. Az entrópia elvesztette eredeti, termodinamikai dimenzióját, immár univerzális és irreverzibilis értelmezést kapott. Az új elméleti-fogalmi megközelítés a kaosz-elméleten alapulhat.

(Autoref. alapján)